

РОЛЬ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ ДИСЦИПЛІН ВІЛЬНОГО ВИБОРУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

THE ROLE OF ACADEMIC CHARITY IN THE PROCESS OF DEVELOPING DISCIPLINES OF FREE CHOICE FOR HIGHER EDUCATION ACQUIRES

У статті розглядаються основні аспекти дотримання академічної доброчесності під час розробки програм дисциплін вільного вибору. Розкрито сутність та значення академічної доброчесності в контексті сучасної вищої освіти, зокрема, у розробці й реалізації дисциплін, які надають здобувачам вищої освіти можливість формувати індивідуальні освітні траєкторії.

Проаналізовано, що питання академічної доброчесності часто недостатньо враховуються під час розробки вибіркового дисциплін, на прикладі силабусів, що представлені на офіційних сайтах українських закладів вищої освіти. Зазначено, що важливим аспектом є забезпечення прозорості та об'єктивності в оцінюванні, уникнення дискримінації та створення умов для саморефлексії здобувачів вищої освіти.

Висвітлено принципи, методи та інструменти, які сприяють створенню ефективних та етичних програм навчання, що сприяють розвитку культури доброчесності серед здобувачів вищої освіти. Запропоновано впровадження персоналізованих завдань, дискусійних занять та індивідуальних проєктів, спрямованих на обговорення етичних питань та ситуацій, пов'язаних з академічною чесністю. Вказано на важливість гнучкості в оцінюванні, що враховує різні форми перевірки знань, адаптовані до індивідуальних потреб студентів, що допомагає уникнути стресу та сприяє об'єктивному оцінюванню.

Стаття підкреслює, що інтеграція принципів академічної доброчесності у вибіркової дисципліни є необхідною умовою для підготовки висококваліфікованих фахівців, які володіють як знаннями, так і етичними стандартами. Упровадження академічних принципів доброчесності сприяє глибокій підготовці здобувачів вищої освіти, академічній мобільності та формуванню їх фахових компетентностей.

Ключові слова: академічна доброчесність, дисципліни вільного вибору, освітні компоненти, заклад вищої освіти, здобувачі вищої освіти.

The article considers the main aspects of academic integrity during the development of programs of free choice disciplines. The essence and significance of academic integrity in the context of modern higher education is revealed, in particular, in the development and implementation of disciplines that provide higher education students with the opportunity to form individual educational trajectories.

It was analyzed that issues of academic integrity are often insufficiently taken into account during the development of elective subjects, using the example of syllabi presented on the official websites of Ukrainian higher education institutions. It was noted that an important aspect is ensuring transparency and objectivity in evaluation, avoiding discrimination and creating conditions for self-reflection of higher education applicants.

The principles, methods and tools that contribute to the creation of effective and ethical training programs that contribute to the development of a culture of integrity among students of higher education are highlighted. The implementation of personalized tasks, discussion classes and individual projects aimed at discussing ethical issues and situations related to academic honesty is proposed. The importance of flexibility in assessment, which takes into account different forms of knowledge testing, adapted to the individual needs of students, which helps to avoid stress and promotes objective assessment, is indicated.

The article emphasizes that the integration of the principles of academic integrity into elective disciplines is a necessary condition for the training of highly qualified specialists who possess both knowledge and ethical standards. The introduction of academic principles of integrity contributes to the in-depth training of students of higher education, academic mobility and the formation of their professional competences.

Key words: academic integrity, subjects of free choice, educational components, institution of higher education, students of higher education.

УДК 378.147.016:379.8
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.2.28>

Коваленко К.М.,
асистент кафедри початкової освіти
Державного закладу «Луганський
національний університет
імені Тараса Шевченка»

Постановка проблеми у загальному вигляді. На тлі стрімкого розвитку технологій та постійних змін у суспільстві, вимоги до здобувачів вищої освіти і молодих спеціалістів стають все більш високими, адже вони повинні брати участь у розвитку суспільства, бути відкритими до пошуку й опанування нових знань, а також приймати нестандартні та відповідальні рішення в усіх сферах життєдіяльності. Тому висувуються ще більші вимоги до підвищення якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти, надання їм можливості постійно самовдосконалюватися, навчати їх самостійно здобувати знання та

ефективно використовувати їх у своїй професійній діяльності.

У контексті сучасних викликів у сфері вищої освіти актуальність зазначеної теми стає ще більш очевидною. Зростаюча конкуренція на ринку праці та швидка зміна технологій вимагають від здобувачів вищої освіти більш гнучкого підходу до навчання. На нашу думку, цим підходом є впровадження в освітній процес ЗВО дисциплін вільного вибору, що сприяє підготовці більш успішних висококваліфікованих фахівців з глибоким розумінням своєї галузі та готових до викликів майбутнього. Вибіркові дисципліни допомагають здобувачам вищої освіти адаптуватися

до цих змін, дозволяючи їм збагачувати свої знання та навички у сферах, які найбільше відповідають їхнім інтересам та кар'єрним амбіціям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження аспектів, пов'язаних з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу в ЗВО завжди були й залишаються актуальним та привертають активну увагу дослідників. Вони містять вивчення як теоретичних, так і практичних аспектів, що стосуються розробки навчально-методичних комплексів дисциплін, які утворюють основу методичного забезпечення освітнього процесу. Варто відзначити дослідження Я. Болюбаша, А. Гамарник, Т. Добудько, А. Кузьмінського, Н. Савушкіна, О. Сисоєвої, Б. Рачія, О. Тадеуш, М. Хорунжого, А. Хижної, М. Яцури та інші. У свою чергу, дослідженням дотримання академічної доброчесності в освітньому процесі займалися А. Артюхов, Т. Бабенко, І. Данилюк, Г. Козаченко, О. Лілік, Р. Кшановський, В. Музичук, М. Ольхович, Л. Суворова, І. Серебрянська, В. Тітов, І. Федорченко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вибіркові дисципліни в університеті надають студентам унікальну можливість реалізувати гнучкість та самостійність у формуванні власної освітньої траєкторії. Ці дисципліни є ключовим елементом сучасної вищої освіти, оскільки сприяють розвитку широкого спектру навичок та інтересів студентської спільноти. Відтак, вони відкривають перед студентами більш широкі можливості для особистого й професійного зростання.

Розробка і вивчення дисциплін вільного вибору виходить далеко за межі простого освоєння нового матеріалу. Це складний процес, який вимагає від здобувачів освіти та викладачів не лише академічного зусилля, але й дотримання принципів академічної доброчесності. Викладачі мають забезпечити здобувачів містким матеріалом, а також забезпечити прозорість та чесність у вимогах до курсів. У свою чергу, здобувачам вищої освіти потрібно чесно й науково та творчо, а головне – самостійно, підходити до виконання завдань та написання робіт, уникати плагіату та вказувати джерела інформації. Дотримання цих принципів створює сприятливу атмосферу для навчання та допомагає забезпечити якісну освіту для майбутніх фахівців.

Наша увага прикута саме до вибіркового дисциплін через те, що вони є відносно новим явищем в сучасному освітньому середовищі ЗВО. Аналіз змісту вибіркового курсів, що розміщена у відкритому доступі на офіційних сторінках університетів засвідчує, що принципи академічної доброчесності в таких програмах не прописані, або прописані фрагментарно. До прикладу, в запропонованих силабусах вибіркового освітніх компонентів

Центральноукраїнського національного технічного університету [8] відведено окремий пункт 3, який має назву «Політика курсу та академічна доброчесність», у ньому викладачі прописують: «Очікується, що здобувачі вищої освіти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлювати наслідки її порушення. При організації освітнього процесу в Центральноукраїнському національному технічному університеті здобувачі вищої освіти, викладачі та адміністрація діють відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу; Положення про організацію вивчення вибіркового навчальних дисциплін та формування індивідуального навчального плану ЗВО; Кодексу академічної доброчесності ЦНТУ» [5]. Тобто студент, ознайомившись з силабусом дисципліни, вже попереджений про важливість дотримання всіх прописаних принципів академічної доброчесності.

Аналогічна ситуація й у силабусах вибіркового дисциплін ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» [1]. Їм відведений окремий підрозділ «Забезпечення виконання принципів академічної доброчесності», у якому зазначається, що відповідно до Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» індивідуальні роботи, презентації мають бути авторськими, оригінальними; письмові роботи мають бути оформлені згідно встановлених правил, з урахуванням вимог до цитування, подання відповідних посилань; виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману [7].

Отже, не зважаючи на те, що робота з упродовження принципів академічної доброчесності в ЗВО активно здійснюється, але вона ще не достатньо врахована під час розробки вибіркового освітніх компонентів.

Мета статті – розглянути роль академічної доброчесності у процесі розробки дисциплін вільного вибору для здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У 2014 році ЗВО України розпочали впровадження дисциплін вільного вибору в освітню діяльність. Сприяло цьому набуття чинності Закону України «Про вищу освіту», згідно якого здобувачам вищої освіти дозволяється обирати, приблизно, одну четверту дисциплін від обсягу освітньої програми [2].

Відповідно до статті 62 пункту 15 Закону України «Про вищу освіту» «особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право на вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості

кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти. При цьому здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, що пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу» [2].

Вибіркова навчальна дисципліна – це та дисципліна, яка обирається студентом і призначена для формування його індивідуальної освітньої траєкторії та забезпечення можливості поглибити знання у межах обраної освітньої програми [4, с. 64]. Вибіркові компоненти, вибіркові навчальні дисципліни або навчальні дисципліни за вибором здобувача вищої освіти – це дисципліни, які пропонуються для вивчення здобувачам вищої освіти закладом вищої освіти для більш повного задоволення їх освітніх і кваліфікаційних потреб для потреб суспільства, ефективного використання можливостей закладу освіти тощо [6].

Тобто дисципліна вільного вибору – це освітній компонент, за допомогою якого здобувачі вищої освіти мають можливість активно впливати на процес власного навчання. Він ґрунтується на принципі активної участі здобувачів у формуванні власної освітньої траєкторії, обираючи те, що вивчати, як вивчати, а також, як оцінювати власні знання. Важливо, що в такому контексті викладач виконує роль провідника та ментора, а не лише джерела знань. Навчання за таким освітнім компонентом супроводжується постійним самоаналізом та тісною комунікацією між викладачем і здобувачем вищої освіти, а оцінка знань часто ґрунтується на накопиченні результатів за виконання різних завдань та видів робіт, аніж на звичайному підсумковому контролі.

Здобувач вищої освіти має право обрати вибіркові дисципліни із запропонованого переліку, або будь-які інші дисципліни із навчального плану іншої спеціальності, які відповідають необхідному обсягу кредитів та викладаються у відповідному семестрі. Задля формування вказаного переліку вибіркових освітніх компонентів викладачі уточнюють навчальні плани, навчальні матеріали та розробляють нові компоненти для поповнення здобувачів вищої освіти як профільними, так і непрофільними знаннями, уміннями та навичками. Саме на цьому етапі може виникнути складність: вбудувати добросовісність на стадії розробки вибіркової дисципліни.

Перш ніж перейти до розгляду структури вибіркового освітнього компоненту, варто звернути увагу на правовий аспект загального дотримання добросовісності педагогічними працівниками ЗВО.

Згідно Статті 42 Закону України «Про освіту», «академічна добросовісність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил,

якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [3].

Дотримання академічної добросовісності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методику і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної добросовісності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання [3].

За Статтею 54 Закону України «Про освіту» педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на академічну свободу, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі; педагогічну ініціативу; розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання [3].

У світлі нашого дослідження, акцент робимо саме на дотриманні принципів академічної добросовісності, які містять у собі обов'язкове посилення на джерела інформації, дотримання авторських прав, а також надання об'єктивної та достовірної інформації про результати своєї науково-педагогічної діяльності. Такі принципи є не лише основою для підготовки якісних та компетентних фахівців, але й забезпечують довіру та взаєморозуміння між здобувачами вищої освіти та викладачами.

Використання фундаментальних цінностей академічної добросовісності, досвід та рекомендації лідерів-практиків упровадження добросовісності в освітній процес – важливі аспекти, що мають лягти в основу програм дисциплін вільного вибору.

Початковим етапом створення програми вибіркової дисципліни є уважний аналіз потреб здобувачів вищої освіти, аналіз актуальних тенденцій у відповідній галузі, а також врахування вимог ЗВО та освітніх стандартів.

Особливої уваги викладачів вимагає обрання тематики вибіркової дисципліни, адже педагоги повинні враховувати не лише особисті наукові інтереси, але й потреби здобувачів вищої освіти, актуальність теми для відповідної галузі, а також етичні та моральні аспекти. Важливо уникати конфлікту інтересів або використання винятково особистих дослідницьких або академічних цілей, які можуть суперечити загальним принципам

доброчесності та чесності. Саме забезпечення цілісності та об'єктивності вибору теми допомагає створити сприятливу та професійну навчальну атмосферу, що є запорукою ефективного навчання та розвитку здобувачів вищої освіти.

Загальна структура освітнього компоненту та його окремі підрозділи задають тон подальшому навчанню. Основні концепції академічної доброчесності (чесність, довіра, справедливість і відповідальність) змушують викладачів чітко структурувати курс та керівництво ним у прозорий, систематичний та структурований спосіб.

Дотримання академічної доброчесності викладачами вкрай важливе й під час обрання тем лекцій та практичних занять. Необхідно враховувати наукову обґрунтованість, актуальність та доступність тих матеріалів, які залучені до програми. Під час підготовки наукового, педагогічного та методичного матеріалів курсу викладачам слід уникати плагіату та обов'язково вказувати джерела інформації, якими вони користуються.

При обранні тем лекцій, важливо, щоб викладачі враховували потреби та інтереси здобувачів вищої освіти (в ідеалі, провели моніторинг серед здобувачів освіти однієї спеціальності і окремо загальний)), а також актуальні тенденції у відповідній галузі. Темі лекцій повинні бути добре структурованими та послідовними, щоб забезпечити зрозумілість та легкість сприйняття матеріалу студентами. Важливо, щоб теми лекцій відповідали основним цілям та завданням курсу, а також були доповнені прикладами, ілюстраціями та практичними випадками для кращого засвоєння матеріалу.

Щодо обрання тем та завдань для практичних занять, то вони мають бути практично-орієнтованими та спрямованими на розвиток конкретних навичок та вмінь здобувачів вищої освіти. Темі практичних робіт повинні відповідати актуальним викликам та завданням відповідної галузі, а завдання мають бути цікавими, спонукати до дискусії та сприяти розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей.

Крім того, викладачам необхідно дотримуватися принципів об'єктивності та рівноправності – забезпечення рівних можливостей для всіх здобувачів вищої освіти у навчанні та оцінюванні, уникнення будь-якої форми дискримінації чи переваги, а також забезпечення справедливого та об'єктивного оцінювання знань і навичок, щоб студенти мали змогу оцінити свій прогрес та зрозуміти очікування щодо виконання завдань.

Розкриваючи стратегії освітньої програми, яка підтримує академічну доброчесність, С. Партнер [9] пропонує викладачеві дати відповіді на наступні запитання:

– чи легкий для розуміння навчальний матеріал?

– чи логічний перехід від однієї теми до іншої?
 – чи містить дисципліна елементи, які подобаються / не подобаються здобувачам вищої освіти?
 – яку навчально-психологічну підтримку надає освітній компонент здобувачам вищої освіти?
 – у який спосіб можна вдосконалити дисципліну? [9].

Цілком розділяємо таку позицію, але вважаємо за потрібне доповнити цей перелік ще кількома:

– на які теми потрібно більше часу для вивчення?

– чи вистачає додаткової літератури для детального вивчення матеріалу здобувачем вищої освіти самостійно?

– що сприяє оцінці, самооцінці розуміння змісту освітнього компоненту?

Важливо щоб розроблена дисципліна була чітка і лаконічна в організації. Здобувачі вищої освіти повинні мати можливість легко знаходити потрібну інформацію та розуміти очікування. Добре організований і послідовний освітній компонент свідчить про довіру, турботу та продуманість зі сторони педагога, що сприятиме такої ж віддачі зі сторони студентів.

С. Партнер також абсолютно слушно зауважує, що наповнення дисципліни вимагає врахування такої важливої складової, як персоналізована інформація стосовно академічної доброчесності [9]. Тобто, рекомендується впроваджувати завдання, спрямовані на формування цінностей доброчесності під час індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти. Наприклад, викладачі можуть увести до складу програми дискусійні заняття, індивідуальні проєкти або завдання, які спонукають студентів до обговорення етичних питань та ситуацій, пов'язаних з академічною чесністю: аналіз кейсів, де здобувачам вищої освіти потрібно розглянути та обговорити ситуації порушення академічної доброчесності та запропонувати можливі шляхи їх вирішення. Крім того, створення індивідуальних завдань, які вимагають від студентів аналізу їхньої власної позиції стосовно академічної чесності, що, у свою чергу, може сприяти більш глибокому розумінню ними цінностей доброчесності та їхнього впливу на освітній процес.

Зазначений підхід дозволяє не лише передати теоретичні знання щодо етики та академічної чесності, але й створює можливість для практичного втілення цих принципів у різних аспектах студентського життя. Впровадження індивідуальних завдань сприяє розвитку самостійності, відповідальності та усвідомлення студентами важливості дотримання етичних норм у навчанні та науковій діяльності. Також таке спрямування пропонує здобувачам вищої освіти можливість поділитися своїми цілями та потребами в навчанні, дозволяючи викладачам отримати більш чітке

уявлення про їхні індивідуальні потреби та пріоритети: уподобання в навчанні, досвід попередніх занять та реальний досвід, а також зв'язок з подіями, що відбуваються в сучасному житті, що дозволяє педагогам внести корективи в наповненість освітнього компонента чи розробці нового, додаткового.

Ще однією важливою складовою є можливість саморефлексії, яка, з одного боку, за твердженням С. Парнтер, пов'язана з чесністю та ідентичністю, а з іншого – є одним із способів, за допомогою якого здобувачі вищої освіти можуть усвідомити важливість академічної доброчесності як наріжного каменю власної освіти [9]. Цей процес передбачає самоаналіз своїх дій, цінностей та ставлення до власної навчальної та наукової діяльності. Під час саморефлексії здобувачі вищої освіти можуть оцінити свою поведінку, визначити власні сильні та слабкі сторони, а також визначити, наскільки вони дотримуються принципів чесності та цілісності у своїй освітньо-науковій роботі. Такий напрям наповненості освітнього компонента допомагає студентам розвивати свідомість про власні цінності та етичні принципи, що, у свою чергу, сприяє формуванню стійкої засади академічної доброчесності.

Часто викладачі вважають, що академічна доброчесність є метою та очікуванням лише ЗВО, але ця якість має бути чітко викладена й під час вивчення вибіркової дисципліни. Урахування принципів академічної доброчесності допомагає створенню умов, у яких здобувачі вищої освіти відчують, що їхні зусилля та досягнення будуть оцінені справедливо та на об'єктивній основі; уникнути плагиату, копіювання та інших форм академічної нечесності, оскільки здобувачі розуміють наслідки таких дій і знають, яким чином вони можуть уникнути порушень; підтримувати високі етичні стандарти серед студентів та викладачів, що сприяє створенню культури доброчесності в університетському середовищі; забезпечити прозорість та відповідальність для всіх учасників освітнього процесу, оскільки вони розуміють, які дії є припустимими, а які – ні.

У ширшому плані здобувачі вищої освіти, які можуть швидко зрозуміти, як дисципліна відповідає їхнім планам і потребам, швидше за все побачать цінність самостійного навчання, необхідного для успіху. Розуміння цієї цінності зміцнює ідею академічної доброчесності як спільної відповідальності для всіх студентів.

Ще одним важливим аспектом розробки вдалої вибіркової дисципліни є спосіб оцінювання. На сьогодні ведеться багато суперечок про типи оцінювання, які мають місце в освітньому просторі. Оцінювання може здатися інтуїтивно зрозумілим у розробці освітнього компонента, але, ми вважаємо, програма має поєднати розуміння

«дизайну» цього компонента та розуміння його здобувачами вищої освіти. С. Парнтер наголошує на можливому негативному тиску оцінювання, що може негативно змінити освітнє середовище: перевантаження часто є загальною загрозою для здобуття й збереження академічних знань [9]. Крім того, дослідниця стверджує, що деякі здобувачі вищої освіти можуть відчувати занепокоєння через те, що їх оцінюють не зручним для них чином. Наприклад, здобувачам вищої освіти, які надають перевагу письмовим відповідям більш складно складати усний екзамен, і навпаки – тим, хто віддає перевагу усній відповіді, демонстрації власного проєкту чи презентації, важко дати письмову відповідь на високому рівні. Тож, краще під час розробки програми вибіркового освітнього компоненту одразу врахувати ці особливості й запропонувати декілька варіантів складання підсумків. Зрозуміло, що врахувати всі бажання й потреби здобувачів вищої освіти неможливо, однак запропонувати певну інваріантність цілком реально. Такий підхід дасть можливість здобувачам усвідомити власні можливості й переваги, проявити творчість і креативність, а також визначити аспекти, над якими варто додатково працювати.

Висновки. Отже, академічна доброчесність відіграє важливу роль у процесі розробки дисциплін вільного вибору. Урахування принципів академічної доброчесності в побудові й реалізації курсу дозволяє викладачеві стати прикладом фундаментальних цінностей академічної доброчесності. Крім того, структурований, зрозумілий та персоналізований вибіркового освітній компонент сприяє ефективному спілкуванню та допомагає здобувачам вищої освіти відчувати підтримку, а правильно побудована програма навчання допомагає підтвердити своє членство в академічній спільноті шляхом визнання та чітких очікувань. Інструменти та методи, використані в такій програмі, формують культуру чесності та сприяють академічному успіху. Упровадження академічних принципів доброчесності під час розробки й упровадження вибіркового освітніх компонентів сприятиме поглибленій підготовці здобувачів вищої освіти за спеціальностями, що визначають характер майбутньої діяльності, академічній мобільності та особистим інтересам, а також формуванню їх фахових компетентностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Загальноуніверситетські вибіркові дисципліни. URL: https://luguniv.edu.ua/?page_id=82339 (дата звернення 17.05.2024 р.)
2. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37–38, ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (звертання 13.05.2024 р.)

3. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (звернення 13.05.2024 р.)

4. Козаченко Г. В., Суворова Л. К., Музичук В. В. Актуалізація вивчення основ академічного письма в закладах фахової передвищої освіти. *Професійна підготовка медичних та фармацевтичних фахівців у закладах фахової передвищої освіти* : матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Житомир, 17 березня 2022 року / за заг. ред. І. Д. Бойчук. Житомир, 2022. С. 64–67.

5. Липчанський В. О., Тушевська Т. В. Силабус навчальної дисципліни «Основи психології та комунікацій в управлінні». URL: [https://kntu.kr.ua/file/content/5760/osnovy-psykholohii-ta-](https://kntu.kr.ua/file/content/5760/osnovy-psykholohii-ta-komunikatsii-v-upravlinni.pdf)

[komunikatsii-v-upravlinni.pdf](https://kntu.kr.ua/file/content/5760/osnovy-psykholohii-ta-komunikatsii-v-upravlinni.pdf) (дата звернення 17.05.2024 р.)

6. Порядок вільного вибору навчальних дисциплін для створення індивідуальної освітньої траєкторії. 2024. URL : https://cusu.edu.ua/images/files-2024/vyb_dys24_25/Vybirkovyi_instr_27022024.pdf

7. Товстуха О. М. Силабус навчальної дисципліни «Психологія». URL: https://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/kaf_dis_syllabus_zag_d_psychology.pdf (звертання 17.05.2024 р.)

8. Центральноукраїнський національний технічний університет. Каталог вибіркових дисциплін. URL: <https://kntu.kr.ua/education/kataloh-vybirkovykh-dystsyplin> (звертання 17.05.2024 р.)

9. Parnther C. Syllabus strategies that support academic integrity. *International Center for Academic Integrity*. 2022. URL : <http://surl.li/tublx>